

УДК 330.34

О. М. Грабчук,
к. е. н., доцент, доцент кафедри фінансів,
Дніпропетровський національний університет імені Олеся Гончара

МЕХАНІЗМ ВПЛИВУ ІНСТРУМЕНТІВ НА РОЗВИТОК ТА ЗРОСТАННЯ ЕКОНОМІЧНИХ СИСТЕМ

У статті представлено механізм впливу інструментів на рівень невизначеності розвитку та зростання економічних систем. Представлено класифікацію інструментів впливу на розвиток економічних систем. Описано співвідношення форм розвитку та стадій економічного циклу.

In the article is represented the mechanism of influencing of instruments on the level of vagueness of development and growth of the economic systems. Is represented classification of instruments of influence on development of the economic systems. Is described correlation of forms of development and stages of economic cycle.

Ключові слова: невизначеність економічних процесів, розвиток економічних систем, імпліцитна форма розвитку, інструменти мінімізації невизначеності.

Key words: vagueness of economic carbros, development of economic systems, form of development, instruments of minimization of vagueness.

АКТУАЛЬНІСТЬ

Пошук напрямів стабілізації розвитку національної економіки з огляду на специфіку сучасних економічних процесів є актуальним завданням. Велика кількість економістів стверджує, що сучасна криза набула системного характеру, а інші порівнюють кризові процеси 2008—2012 рр. з Великою депресією. Специфічний характер проявів рецесійних процесів у межах окремих національних економік зумовлює необхідність пошуку індивідуальних підходів щодо їх подолання. Можливість того, що криза має циклічний характер, зумовлює водночас необхідність обережного використання існуючого інструментарію з огляду на можливість поглиблення рецесії, що може мати, так би мовити, "природний" характер, бути необхідним елементом розвитку економічних систем.

АНАЛІЗ ПОПЕРЕДНІХ ДОСЛІДЖЕНЬ

Взаємозв'язок невизначеності та розвитку і зростання економічних систем є складним і багатограним. Ця складність зумовлена як складністю самого індетерміністського розуміння невизначеності, так і складністю взаємопов'язаних понять економічного розвитку та економічного зростання. Суперечності між розумінням розвитку та зростання відзначають, наприклад, Л.О. Петкова [10] та О.А. Прокopenko [11]. З певними відмінностями сформоване авторське розуміння розвитку та факторів, що визначаються у працях А. Ілларіонова [4], О.Ф. Івашиної [5], Л.О. Петкової [10], П.П. Стріттені [18], В.М. Тарасевича [16; 17] тощо. Характеристику механізму економічного зростання (щоправда, інколи використовуючи термін "розвиток") наводять М. Блауг [1], В. Воронін [3], Б. Кваснюк [13], А. В. Кулінченко [6, 7], Р.А. Мюсгрейв [21], Г.О. Немеш [9], Дж. Сломан [22], К. Солонінко [14], Дж. Стігліц [15; 24], С. Шапіро [23]. Менш широко розглянутими є фактори невизначеності розвитку економічних систем, які частково характеризуються у працях О.Г. Бодрова [2], В.Є. Момота [8], О. Пустовойта [12], Г. Фролової [19], О.Є. Чорної [20] та ін. Однак існування взаємозв'язку між виникненням невизначеності та розвитком економічних систем не визначається. Відповідно втрачається

логічний зв'язок між виокремленням факторів невизначеності економічних систем (які, як часто зазначається, необхідно мінімізувати в рамках проведення антициклічного регулювання) та розвитком цих систем. Встановлення такого логічного взаємозв'язку є завданням даної частини дослідження.

ПОСТАНОВКА ЗАВДАННЯ

Виходячи з актуальності дослідження і існуючого доробку сучасних науковців щодо розуміння сутності розвитку та зростання та факторів, що їх зумовлюють, існує необхідність охарактеризувати механізм впливу інструментів на рівень невизначеності розвитку та зростання економічних систем. Об'єктом дослідження є загальні закономірності впливу невизначеності як онтологічно існуючої якості континуального економічного простору на розвиток економічних систем. Методологічне підґрунтя дослідження сформоване методами абстрагування (характеристика механізму впливу інструментів на рівень невизначеності розвитку і зростання економічних систем) та класифікації (класифікація факторів розвитку та зростання економічних систем).

ОСНОВНІ РЕЗУЛЬТАТИ ДОСЛІДЖЕННЯ

Виходячи з існуючого доробку сучасних науковців щодо розуміння економічного розвитку та економічного зростання, відзначимо, що основні відмінності між ними полягають у:

- їх взаємному співвідношенні — розвиток та зростання співвідносяться як загальне і часткове;
- спрямованості змін — при розвитку зміни економічної системи можуть сприйматись як негативні і позитивні, при зростанні зміни економічної системи сприймаються тільки як позитивні;
- відношенні до циклічності — для розвитку характерним є проходження повного економічного циклу від зростання до кризи, зростання відповідає тільки одній стадії економічного циклу.

Відповідно поняття розвитку є більш повним, ніж поняття зростання. Діалектичне розуміння розвитку зростання,

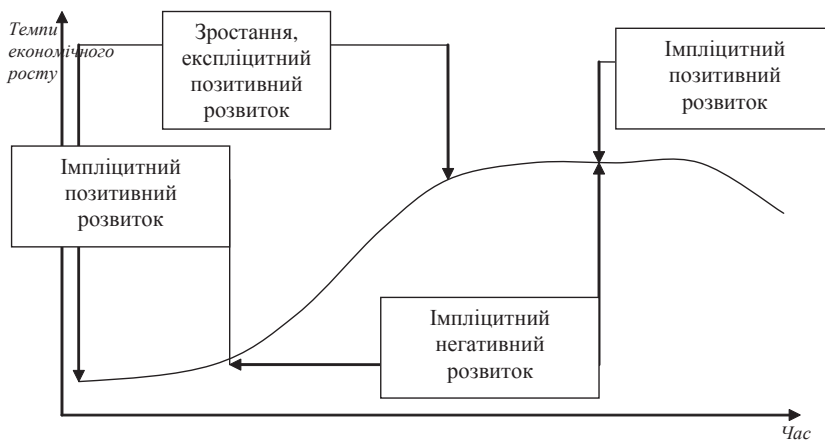


Рис. 1. Співвідношення експліцитних та імпліцитних форм розвитку на стадіях економічного циклу

однак, розуміє існування їх імпліцитної та експліцитної форм. Так, в процесі зростання збільшуються всі характеристики елементів економічної системи, тим самим реалізується експліцитна форма зростання. Однак, зростання елементів економічної системи передбачає, по-перше, порушення рівноважності тенденцій (що має наслідком зміну структурного співвідношення елементів системи); по-друге, стохастичні коливання елементів системи посилюються. Зазначені чинники змінюють у негативну сторону стійкість системи та зумовлюють виникнення структурних дисбалансів, що відповідає імпліцитно-негативному розумінню розвитку. При настанні кризових явищ, навпаки, відбувається вирівнювання структурних дисбалансів, зменшення рівня невизначеності, що характерно для імпліцитно позитивного розвитку. Експліцитна форма позитивного розвитку реалізується в той період, коли позитивні зміни структурних співвідношень стають достатніми для поліпшення характеристик економічної системи і продовжується певний час після настання стадії економічного зростання. Загалом співвідношення імпліцитних та експліцитних форм розвитку та зростання можна відобразити наступним чином (рис. 1).

Загальні підходи до антициклічного регулювання розвитку економіки полягають у тому, щоб підтримувати її параметри якомога тривалий час відповідними періоду економічного зростання. Однак, оскільки в цей же період можуть імпліцитно реалізовуватись тенденції негативного розвитку, такий підхід часто є неефективним. Уточнення зазначеного підходу полягає в тому, щоб підтримувати параметри розвитку економіки відповідними періоду експліцитного позитивного зростання та імпліцитного позитивного розвитку. Інтервал таких параметрів буде набагато вужчим, ніж це прийнято вважати, а для окремих економічних систем може взагалі не існувати. Основне питання полягатиме в тому, щоб визначити момент переходу імпліцитного позитивного розвитку в імпліцитний негативний розвиток, оскільки параметри експліцитного позитивного розвитку є загальновідомими.

Класифікувати фактори розвитку можна за великою кількістю ознак, оскільки саме поняття розвитку багатогранне. Виходячи з шумпетерівської концепції розвитку, в межах якої розвиток сприймається як будь-які зміни у стані економічної системи, спричинені ендогенними факторами, можна виокремити наступні системи класифікації:

— за зумовленістю результату (детермінуючі, індетермінуючі). Детермінуючі фактори розвитку призводять до виникнення нових співзалежностей в економічній системі чи/та посилення існуючих, індетермінуючі, навпаки, послаблюють існуючі взаємодії чи/ та руйнують їх;

— екзогенні та ендогенні. Ендогенні належать самій економічній системі та змінюючись безпосередньо змінюють континуальний економічний простір. Екзогенні не належать економічній системі та змінюючись, змінюють похідним чином ендогенні фактори, що знову ж таки призводить до змін економічного простору;

— за сферою застосування інструменту впливу, оскільки сам по собі фактор не впливає на стан економічної системи, а реалізує свій вплив за допомогою певного інструменту. За зазначеною системою класифікації можна виокремити інституціональні, соціальні, економічні фактори. Не виокремлюються природні фактори. Оскільки вони не належать економічній системі. В межах кожної групи можна виокремити підгрупи та різновиди факторів. Так, в межах економічних факторів можна виокремити виробничі, фінансові фактори тощо. Серед фінансових факторів будуть існувати інвестиційні, податкові, монетарні та т.п.

Оскільки з індетерміністської точки зору економічний простір є континуальним, то будь-яка система класифікації є умовною. Існуватимуть фактори, які одночасно належатимуть аналізованій економічній системі та іншим економічним системам, тобто по відношенню до певної економічної системи будуть екзогенними та ендогенними одночасно. Детермінуючі фактори можуть посилювати одні взаємодії та послаблювати інші (тобто бути одночасно індетермінуючими). Сфера застосування інструменту впливу може бути однорідною, проте найчастіше вплив реалізується комплексно. Так зміни у виробничій системі суспільства неминуче призведуть до змін у соціальній його структурі і навпаки. Нижче представлено співвідношення економічних процесів, факторів розвитку та інструментів впливу в континуальному економічному просторі (рис. 2).

Можна вважати, що сукупність економічних процесів та їх взаємодій та взаємовпливів формують механізм впливу окремих інструментів на розвиток економічної системи. Як важелі зазначеного механізму виступають фактори. Цей механізм впливу складається із сукупності економічних процесів, явищ (кожен з яких генерує групу факторів).

Виходячи з індетерміністського розуміння економічної системи, економічного простору тощо, можна вважати, що основною ознакою переходу імпліцитного позитивного розвитку в імпліцитний негативний буде досягнення певного рівня невизначеності.

Добір факторів впливу також може здійснюватись за рівнем невизначеності його прояву. Так, індетермінуючий фактор з високим рівнем невизначеності може бути використаний у випадку, коли не існує періоду співпадіння імпліцитної та експліцитної позитивних форм розвитку. Його використання призведе до послаблення існуючих взаємодій, різкого зростання рівня невизначеності та пришвидшення процесів реструктуризації економічної системи.

Таким чином, період імпліцитного негативного розвитку значно пришвидшиться. Щоправда виникає питання глибини рецесійних явищ, що виникнуть у цьому випадку. Однак, оскільки період рецесії значно скоротиться, то існуючих резервів швидше за все вистачить для подолання негативних соціальних наслідків. Індетермінуючий фактор з низьким рівнем невизначеності може бути використаний у двох випадках: при стимулюванні виникнення рецесії з так званою "м'якою" формою перебігу та при попередженні рецесії із зменшенням рівнем невизначеності. Перший випадок відповідає ситуації наближення переходу імпліцитного

позитивного розвитку в негативний, коли більшість характеристик економічної системи пройшли точку біфуркації за рівнем невизначеності. Другий випадок відповідає ситуації наближення до точки біфуркації. Детермінуючі фактори з високим рівнем невизначеності можливо використати у ситуації завершення рецесії, коли їх застосування пришвидшить рецесійні процеси та одночасно пришвидшить процеси формування нової структури. Використання детермінуючих факторів з низьким рівнем невизначеності є доцільним на початку та всередині періоду співпадіння експліцитної та імпліцитної позитивних форм розвитку.

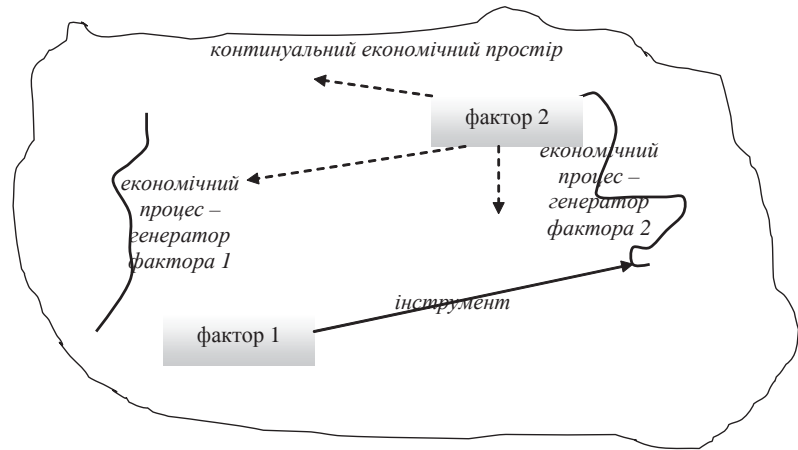


Рис. 2. Механізм реалізації впливу окремих факторів на стан економічної системи

ВИСНОВКИ

Оскільки невизначеність є якістю континуального економічного простору, остільки кожний елемент цього простору має свій певний рівень невизначеності. Інструменти впливу на невизначеність повинні обиратись, виходячи із рівня невизначеності фактора, дію якого інструмент використовує, та його якісних характеристик. Напрямок використання інструмента також зумовлюватиметься рівнем невизначеності процесу. Властивістю континуального економічного простору є взаємний зв'язок всіх його елементів, тому вплив інструментів мінімізації невизначеності буде проявлятися через зменшення її рівня для того фактора, генератором якого є процес — об'єкт впливу. Опосередковано може зменшуватись також рівень невизначеності інших економічних процесів, що є співзалежними від процесу об'єкта впливу. Використання механізму реалізації впливу окремих факторів на стан економічної системи із врахуванням рівня невизначеності системи дає змогу більш обґрунтовано дібрати якісний склад факторів впливу на її розвиток, на основі яких можна сформувати відповідний інструментарій. Суттєвим моментом при доборі факторів впливу будуть їх власні якісні характеристики та характеристики рівня невизначеності.

Література:

1. Блауг М. Экономическая мысль в ретроспективе: пер. с англ. — 4-е изд. — М.: Дело лтд., 1994. — 720 с.
2. Бодров О.Г. Экономическая свобода в условиях неопределенности/ О. Г. Бодров // Финансы и кредит. — 2005. — № 2. — С. 37—46.
3. Воронін В.Е. Макроекономічне регулювання в умовах глобальних трансформацій: — Монографія. — К.: Видво УАДУ, 2002. — 392 с.
4. Илларионов А. Критерии экономической безопасности// Вопросы экономики. — 1998. — № 10. — С. 50—54.
5. Івашина О.Ф. Економічний розвиток: інституціональний погляд/ О.Ф. Івашина// Економіка. Фінанси. Право. — 2009. — № 2. — С. 11—14.
6. Кулинченко А.В. Влияние налоговой системы на процесс накопления // Экономика: проблемы теории та практики: Зб. наук. праць. — Дніпропетровськ: Наука і освіта, 2005. — №204. — С. 782—792.
7. Кулинченко А.В. Инвестиции как фактор экономического роста в Украине // Вісник Східноукраїнського державного університету. — 1999. — № 5(20). — С. 218.
8. Момот В.Є. Маркетингова орієнтація підприємств в умовах невизначеності середовища господарювання/ В.Є. Момот // Маркетинг в Україні. — 2003. — № 6. — С. 26—30.
9. Немеш Г.О. Еволюція поглядів на природу і чинники економічного зростання// Економіка та держава. — К. — 2008. — №3 (63). — С. 44—46.
10. Петкова Л.О. Теоретико-методологічні засади еко-

номічного зростання в Україні: регіональні аспекти: дис. ... д-ра екон. наук: 08.10.11 — розміщення продуктивних сил і регіональна економіка / Національна Академія України, Рада по вивченню продуктивних сил/ Захищена 27.03.2006. — К., 2006. — 399 с.

11. Прокопенко О.А. Податкова система як фактор впливу на соціально-економічний розвиток регіону// Економіка та держава. — 2008. — №2. — С.19—23.
12. Пустовойт О. Модель ресурсокористування України: окремі підсумки і штрихи розвитку // Економіка України. — К.: Преса України, 2006. — №7. — С. 27—34.
13. Роль держави у довгостроковому економічному зростанні/ Заред. Б.Є. Кваснюка. — К.: Інститут економічного прогнозування. — Х.: Форт, 2003. — 424 с.
14. Солонінко К.С. Макроекономіка: навч. посіб. для студ. ек. спец. взн. — К.: ЦУЛ, 2002. — 320 с.
15. Стігліц Д. Е. Економіка державного сектора / Пер. с англ. А. Олійник, Р. Скільський. — К.: Основи, 1998. — 854 с.
16. Тарасевич В. М. Про цивілізаційне вимірювання світової економічної кризи / В. М. Тарасевич // Вісник Академії митної служби України: Серія "Економіка". — 2009. — № 2 (42). — С. 8—15.
17. Тарасевич В. М. Универсумно-институциональный контекст переходной экономики // Економіка: проблеми теорії та практики. Зб. наук. праць. — 2003. — Вип. 172. — Дніпропетровськ: ДНУ, 2003. — 668 с.
18. Тодаро М.П. Экономическое развитие: учебник/ Пер с англ. под ред. С.М. Яковлева, Л.З. Зенина. — М.: МГУ, ЮНИТИ, 1997. — 671 с.
19. Фролова Г. Технологія прийняття управлінських рішень в умовах ризику та невизначеності/ Г. Фролова// Вісник Тернопільського державного економічного університету. — 2006. — № 1. — С. 87—93.
20. Чорная О.Е. Тенденции и прогнозы развития мировой экономики, оценка региональных аспектов/ О.Е. Чорная // Академічний огляд. — 2008. — №1. — С. 156—161.
21. Musgrave R.A. Public Finance in Theory and Practice. Fourth ed/ R.A. Musgrave, P.B. Musgrave- New York: McGraw-Hill. — 1984. — P. 760—761.
22. Sloman J. Economics. — L.:Harvester Wheatsheaf, 1995. — 236 p.
23. Shapiro C. Equilibrium Unemployment as a Worker-Discipline Device / C. Shapiro, J. Stiglitz // American Economic Review. — 1984.— vol. 74. — P. 433—444.
24. Stiglitz J. Credit Rationing in Markets with Imperfect Information/ J. Stiglitz, A. Weiss // American Economic Review. — 1981. — vol. 71. — P. 393—410.

Стаття надійшла до редакції 13.02.2012 р.